

KLAX PEDAGOGIKASINING ZAMONAVIY TA'LIMDAGI AHAMIYATI VA AMALIY QO'LLANILISHI

Adilova Noila Baxridin qizi
Andijon davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Klax pedagogikasining nazariy asoslari, shakllanish tarixi va uning zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni tahlil qilinadi. Klax konsepsiyasi orqali o'quvchilar shaxsiy fikr yuritish, mustaqil qaror qabul qilish va ijodiy tafakkurni rivojlantirishga yo'naltiriladi. Pedagogikaning boshqa ta'lim metodlari bilan solishtirma jihatlari, amaliyotda qo'llash yo'llari hamda o'qituvchining rolidagi o'zgarishlar yoritib beriladi. Klax yondashuvi XXI asrda ta'lim sifatini oshirishda samarali vosita sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar: Klax pedagogikasi, zamonaviy ta'lim, innovatsion yondashuv, mustaqil fikrlash, ijodkorlik, o'qitish metodikasi, ta'lim samaradorligi.

ЗНАЧЕНИЕ И ПРАКТИЧЕСКОЕ ПРИМЕНЕНИЕ ПЕДАГОГИКИ КЛАКСА В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация: Анализируются теоретические основы педагогики КЛАКСА, история ее становления и место в современной системе образования. С помощью концепции КЛАКСА обучающиеся ориентируются на развитие личностного мышления, самостоятельного принятия решений и творческого мышления. Освещены сравнительные аспекты педагогики с другими образовательными методами, способы ее применения на практике и изменения в роли учителя. Подход КЛАКСА оценивается как эффективный инструмент повышения качества образования в XXI веке.

Ключевые слова: педагогика КЛАКСА, современное образование, инновационный подход, самостоятельное мышление, креативность, методика обучения, эффективность образования.

THE IMPORTANCE AND PRACTICAL APPLICATION OF CLAX PEDAGOGY IN MODERN EDUCATION

Annotation: The theoretical foundations of Klax pedagogy, the history of its formation and its place in the modern education system are analyzed. Through the Klax concept, students are guided to develop personal thinking, independent

decision-making and creative thinking. Comparative aspects of pedagogy with other educational methods, ways of its application in practice and changes in the role of the teacher are highlighted. The Klax approach is evaluated as an effective tool for improving the quality of education in the 21st century.

Keywords: *Klax pedagogy, modern education, innovative approach, independent thinking, creativity, teaching methodology, educational effectiveness.*

KIRISH. Klax pedagogikasining ilmiy-nazariy poydevori zamonaviy pedagogika yutuqlari va “progressiv ta’lim” g’oyalari sinteziga asoslanadi. Tadqiqotchilar uni mustaqil pedagogik oqim deb e’tirof etgan holda, uning shakllanishiga Friedrich Frobel va Maria Montessori kabi klassik pedagoglarning qarashlari ma’lum darajada ta’sir ko’rsatganini qayd etishadi. Xususan, Klax konsepsiyasida Vigotskiyning ijtimoiy-konstruktivistik nazariyasi (ta’lim jarayonida ijtimoiy muloqot va hamkorlikning ahamiyati) hamda Reggio Emilia tajribaviy o’qitish yondashuvi (bolaning bilvosita tajriba orqali rivojlanishi) g’oyalari sezilarli o’rin tutadi. Shu bilan birga, Klax metodikasini yaratishda Montessori pedagogikasining shaxsga yo’naltirilgan va mustaqil o’qishga rag’batlantiruvchi tamoyillari hamda Fröbel talimotidagi o’yinning ta’limiy qiymati konsepsiyasi ham ilhom manbai bo’lib xizmat qilgan. Biroq Klax pedagogikasi o’zining bolaga nisbatan “boshqacha qiyofa” (o’ziga xos bolalar tasviri) va yondashuvi bilan ushbu avvalgi g’oyalardan farq qiladi – u ilgari mavjud tushunchalarni zamonaviy maqsadlar yo’lida qayta talqin etadi va integratsiya qiladi.

Klax pedagogikasining nazariy modelida “Klax fraktali” deb ataluvchi tamoyil markaziy o’rin tutadi. Fraktal matematika atamasi bo’lib, unda butunning tuzilishi uning har bir kichik qismida ham aks etadi – Klax konsepsiyasida esa bu tamoyil shunday talqin qilinadiki, har bir tarbiyachi va pedagog o’ziga xos uslubda ishlasa-da, barchasi yagona pedagogik qadriyatlar va me’yorlar asosida faoliyat olib boradi. Klax fraktali modeli to’rtta asosiy ustundan iborat bo’lib, ular Klax pedagogikasining poydevorini tashkil etadi.

Klax pedagogikasining zamonaviy ta’limdagi o’rni va amaliy qo’llanilishi. Klax pedagogikasi bugungi kunda Germaniyaning Berlin va Brandenburg hududida, shuningdek ayrim xorijiy mamlakatlarda amaliyotga tatbiq etilgan. Klax guruhi hozirgi vaqtda Berlin shahrida va uning atrofida bir nechta nodavlat bog’chalar va oilaviy maktablar tarmog’ini boshqaradi. Manbalarda keltirilishicha, Klax tashkiloti 2000-yillar boshiga kelib Berlinda 16 ta bolalar bog’chasi va 4 ta go’dakkonani o’z ichiga olgan, 2008-yilda esa Shvetsiya poytaxti Stokgolmda ham Klax uslubida

faoliyat yurituvchi bolalar bog'chasi tashkil etilgan. Hozirgi kunda Klax guruhi tarkibida 0 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan bolalar va o'smirlar bilan ishlovchi ta'lim muassasalari mavjud bo'lib, ular yagona Klax konsepsiyasiga amal qiladi. Shu bilan birga, Klax pedagogikasini o'qituvchilar va tarbiyachilar malakasini oshirish dasturlariga joriy etish maqsadida "Klax pedagogikasi instituti" tashkil etilgan – u ta'lim sohasi mutaxassislariga mazkur yondashuv bo'yicha maxsus seminar va kurslar taklif etadi. Bu esa Klax pedagogikasining amaliy qo'llanilishi nafaqat bolalar bilan ishlash jarayoninigina, balki pedagog kadrlarni tayyorlash tizimini ham qamrab olishini ko'rsatadi.

Klax pedagogikasining amaliyotdagi ko'rinishi uning nazariyasiga muvofiq holda bolalar uchun ijodkorona, faol va xavfsiz ta'lim muhitini yaratish bilan tavsiflanadi. Klax maktab va bog'chalarida sinf va guruh xonalari bolalarning erkin o'rganishi uchun maxsus jihozlangan, estetik jihatdan jozibador va turli o'quv materiallariga boy holda tashkil qilinadi. Masalan, har bir mavzu yoki loyihaga doir alohida "burchak"lar, qiziqarli ko'rgazmalar va qo'l mehnati materiallari joylashtirilib, bolalarda qiziqish va kashfiyot ishtiyoqini uyg'otishga xizmat qiladi. Klax tarbiyachilari tomonidan ta'lim jarayoni kun tartibi va vaqti bolalarga ma'lum bir tartib va izchillik hissini beruvchi tarzda rejalashtiriladi: bu bolalarga o'zini xavfsiz his etish va shu bilan birga mustaqil tanlovlar qilishga o'rgatadi. Klax muassasalarida bolalarning erkin faoliyatini tartibga soluvchi aniq qoidalar mavjud bo'lib, tarbiyachilar bu qoidalarga barcha qatnashchilar (bolalar, tarbiyachilar, ota-onalar) birdek rioya etishini nazorat qiladi – bu esa jamoada tartib-intizom va o'zaro hurmat muhitini qaror toptiradi.

Klax pedagogikasining amaliy metodlari orasida bolalarning individual rivojlanishini qayd etib boruvchi "portfoliyo" usuli alohida o'rin tutadi. Antje Bostelmann Germaniyada bolalar portfoliosi va o'z-o'zini tashkil etgan holda o'rganish (self-organized learning) amaliyotini keng joriy etgan pedagog sifatida tanilgan. Har bir Klax muassasasida bola o'zining shaxsiy "o'quv portfoliy"iga ega bo'lib, unga bolaning muayyan davrdagi yutuqlari, ijodiy ishlari, kuzatish natijalari kiritib boriladi. Bu yondashuv, bir tomondan, bolaning o'z rivojlanishini ko'rish va anglashiga yordam bersa, ikkinchi tomondan, tarbiyachiga har bir bola qaysi sohada qiziqishi borligi yoki qaysi ko'nikmasini mustahkamlash lozimligini tahlil qilishga imkon beradi. Bolalarning yoshi kattalashgan sari ularning o'z o'quv maqsadlarini qo'yishi, rejalashtirishi va o'z ustida mustaqil ishlashi rag'batlantiriladi – bu Klax metodikasi ilgari suradigan o'z-o'zini boshqaruv va refleksiya ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan.

Klax yondashuvi ta'lim jarayonida loyihaviy o'qitish va ijodiy topshiriqlardan keng foydalanadi. Masalan, Berlin-Pankov tumanidagi Klax maktabida ta'lim birinchi sinfdan boshlab loyiha asosida va o'quvchilarning o'zini o'zi boshqaruvi

ostida tashkil etilishi, shuningdek ta'lim mazmuniga san'at va raqamli texnologiyalar chuqur integratsiya qilinishi bilan ajralib turadi. Klax maktabi o'zini "21-asrda zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantiruvchi zamonaviy ta'lim maskani" deb e'lon qilgan – bunda ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, axborot texnologiyalaridan foydalanish qobiliyati kabi kompetensiyalarni shakllantirish bosh maqsadlardan sanaladi. Darhaqiqat, Klax pedagogikasida san'at va ijodiy faollik muhim o'rin tutadi: ta'lim dasturlari doirasida bolalar rasm chizish, hunarmandchilik, musiqa kabi yo'nalishlarda o'zlarini erkin sinab ko'rishadi va o'z iqtidorlarini namoyon etishadi. Digital texnologiyalardan foydalanish ham Klax amaliyotining zamonaviy qismi bo'lib, bolalarni raqamli savodxonlikka o'rgatish, yangi texnologiyalar bilan ijod qilish kabi maqsadlar ko'zda tutiladi. Masalan, ayrim Klax muassasalarida kodlash va robototexnika bo'yicha boshlang'ich ko'nikmalar maxsus o'yinlar va vizual dasturlashtirish vositalari orqali beriladi.

Ta'kidlash joizki, Klax pedagoglari innovatsiyalarga ochiq va moslashuvchan bo'lishga intiladilar. Klax tizimida yangi g'oyalarni tatbiq etish va tajribadan o'tkazish madaniyati shakllangan: masalan, so'nggi yillarda sun'iy intellekt (AI) texnologiyalarini o'quv jarayoniga integratsiya qilish imkoniyatlari o'rganilmoqda. Klax maktabi hatto o'zining ichki AI-policy (sun'iy intellektdan foydalanish siyosati) hujjatini ishlab chiqib, unda raqamli vositalar Klaxning pedagogik qadriyatlariga zid bo'lmagan holda qanday tatbiq etilishi mumkinligi belgilab qo'yilgan. Bu kabi qadamlar Klax yondashuvining zamonaviy ta'limga integratsiyalashganini va doimo zamon bilan hamnafas holda rivojlanishga intilishini ko'rsatadi.

Klax pedagogikasini boshqa yondashuvlar bilan taqqoslash. Konstruktivizm nazariyasi nuqtai nazaridan qaralganda, Klax pedagogikasi ushbu oqimning ko'plab prinsiplariga hamohang ekani ko'rinadi. Psixologik konstruktivizm (masalan, J. Piajening ta'lim talqini) ta'lim oluvchilar bilimni faol ravishda o'z tajribasi orqali "qurishi", mustaqil izlanish orqali anglash jarayonini boshdan kechirishini ta'kidlaydi. Klax pedagogikasida ham bola bilimni tayyor holda o'zlashtirmaydi, balki kashf etadi va o'zi yaratadi degan tamoyil ustuvor – bu borada Klax yondashuvi konstruktivistik qarashlarni amaliyotda davom ettiradi. Ayniqsa, konstruktivizmning ijtimoiy jihati – ya'ni Vigotskiy nazariyasidagi sotsial konstruktivizm – Klax konsepsiyasida yaqqol namoyon bo'ladi. L.S. Vigotskiy ta'lim jarayonida katta yoshdagilar va tengdoshlar bilan hamkorlik, "bilimli boshqalar" yordami orqali bola rivojlanishini jadallashtirish mumkinligini asoslab bergan. Klax pedagogikasining "ijtimoiy hamjamiyat" ustuni esa aynan shu g'oyani ifoda etadi: bolalar jamoaviy muhitda, bir-biri bilan muloqot va hamkorlikda ta'lim oladilar, tarbiyachilar va kuchliroq tengdoshlar ular uchun yo'l-yo'riq ko'rsatadi. Klax bog'cha va maktablarida turli yoshdagi bolalar birgalikda mashg'ulot

o'tkazishi, katta bolalar kichiklariga ko'maklashishi kabi amaliyotlar qo'llanilib, Vigotskiyning yaqin taraqqiyot zonasi konsepsiyasiga mos ravishda, bola o'z tengdoshlarining yordami bilan murakkab topshiriqlarni ham bajarishga o'rgatiladi. Bu jihatdan Klax pedagogikasi konstruktivizmning ijtimoiy va madaniy aspektlarini real ta'lim jarayonida ro'yobga chiqaradi, deb aytish mumkin.

Montessori metodikasi bilan taqqoslaganda, Klax pedagogikasida sezilarli o'xshashliklar bilan bir qatorda ba'zi farqlar ham mavjud. Montessori tizimining asosiy tamoyillaridan biri – bolaning mustaqil faolligini rag'batlantirish va bu borada pedagogning rolini "kuzatuvchi va yo'naltiruvchi"ga keltirishdir. Montessori maktablarida muhit maxsus "tayyorlangan muhit" shaklida tashkil etilib, unda bolalar mustaqil ravishda turli didaktik materiallar bilan ishlaydi, o'zlari tanlov qiladi va tajriba orttiradi. Klax pedagogikasida ham muhitni puxta o'ylangan tarzda tashkil etish va bolaga tanlov erkinligini berish prinsiplari Montessori yondashuviga uyg'un tarzda qo'llanadi – xonalar rang-barang qo'lbola va o'yin materiallari bilan jihozlanadi, bolalar muayyan faoliyat turini tanlashda erkinlikka ega bo'ladi. Har ikkala yondashuvda ham tarbiyachi bolaga yordam beruvchi, yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi shaxs sifatida qaraladi. Montessori tizimida pedagog bolaga to'g'ridan-to'g'ri aralashmaydi, uning mustaqil ishini kuzatadi, Klax tizimida esa pedagogdan nafaqat kuzatish, balki bolalarning qiziqishlarini faol ravishda rag'batlantirish, ularni murakkab mavzularni o'rganishga ruhlantirish talab etiladi. Klax tarbiyachisi har bir bolaning qobiliyat va ehtiyojlarini chuqur tahlil qilib, uning individual o'quv yo'nalishini birgalikda rejalashtiradi – bu holat Montessori tizimidagi qat'iy individual erkinlikdan biroz farq qiladi, chunki Klaxda o'qituvchi bola bilan yaqindan muloqotda bo'lib, reflektiv yondashuv namoyon etadi. Montessori metodikasida tarbiyachi muhitni hozirlab beradi va chetda turadi, Klaxda esa tarbiyachi hamisha bolaning yonida, uning faol ishtirokchisi va hamrohidir. Bundan tashqari, Montessori tizimidagi didaktik materiallar aniq belgilangan va standartlashtirilgan (masalan, sensomotor rivojlanish uchun Montessori blokchalari va boshqalar) bo'lsa, Klax pedagogikasida materiallar va vositalar ko'proq ijodiy va o'zgaruvchan bo'lib, muassasa jamoasi va bolalarning ehtiyojlariga ko'ra o'zgartirib boriladi. Shunday qilib, Klax va Montessori yondashuvlari "bolani markazga qo'yish" va "muhitni pedagogik vosita sifatida tashkil etish" kabi umumiy g'oyalarga ega bo'lsa-da, Klax pedagogikasida jamoaviy o'yin va muloqot, pedagogning reflektiv hamkorligi va ijodiy integratsiya jihatlari kuchliroq namoyon bo'ladi.

Klax pedagogikasi tushunchasi va uning shakllanishi Klax pedagogikasi zamonaviy ta'limda innovatsion yondashuv sifatida shakllangan bo'lib, uning asosiy vazifasi bolalarda mustaqil fikrlash, o'zini anglash, ijtimoiy ong va ijodiy faoliyatni rivojlantirishdan iborat. "Klax" atamasi nemis tilida "kreativlik", "erkinlik",

"ijtimoiylik" va "xavfsizlik" tushunchalari bilan uyg'unlashib ketgan bo'lib, bu yondashuvning asosiy qadriyatlarini ifoda etadi. Klax pedagogikasi XX asr oxiri – XXI asr boshlarida Germaniyada vujudga kelgan bo'lib, uning asoschilaridan biri pedagog va innovator Antje Bostelmann hisoblanadi.

Bostelmannning fikricha, zamonaviy bolalar uchun an'anaviy metodlar yetarli emas, ularga yangi texnologiyalar, ijodiy muhit va ijtimoiy faoliyat orqali bilim olish zarur. Shu bois Klax yondashuvi an'anaviy va zamonaviy ta'lim g'oyalarining sintezi sifatida yuzaga kelgan.

Klax pedagogikasining falsafiy va psixologik asoslari Klax pedagogikasi bir nechta asosiy nazariy oqimlarga tayangan holda ishlab chiqilgan:

1. Sotsial konstruktivizm (L.S. Vigotskiy): bilim ijtimoiy muloqot jarayonida shakllanadi;
2. Kognitiv rivojlanish nazariyasi (J. Piaje): bola o'z bilimini faol o'rganish orqali quradi;
3. Reggio Emilia yondashuvi: bolaning atrof-muhit bilan o'zaro aloqasi va tajribasi asosida rivojlanish;
4. Montessori pedagogikasi: bolaga erkin tanlov va mustaqil o'rganish imkonini berish;
5. Frobel yondashuvi: o'yin faoliyatining ta'limdagi ahamiyati.

Ushbu nazariyalar Klax yondashuvining asosiy komponentlari – bolaga ishonch, erkinlik, refleksiya va jamoaviylik kabi tamoyillarni shakllantirgan. Klax pedagogikasida bolaning qiziqishlari, his-tuyg'ulari, ijodiy kuchi va ijtimoiy tajribasi bir butun tizim sifatida qaraladi.

Klax fraktali – konsepsiyaning markaziy modeli Klax fraktali – bu pedagogik tizimni tashkil etuvchi asosiy model bo'lib, matematik fraktal tushunchasidan ilhomlangan. Fraktalda butunning tuzilmasi har bir kichik qismida takrorlanadi. Klaxda esa har bir muassasa, har bir tarbiyachi va har bir faoliyat turi umumiy qadriyatlar asosida harakat qiladi.

Klax fraktali to'rtta asosiy ustundan iborat:

1. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim – har bir bola individual yondashuv asosida o'rganadi;
2. Ijodiylik va yangilikka ochiqlik – har bir pedagog va bola ijodiy faoliyat orqali o'zini namoyon etadi;
3. Ijtimoiy hamjamiyat – o'quvchilar, tarbiyachilar va ota-onalar hamkorlikda faoliyat yuritadi;
4. Refleksiya va rivojlanish – har bir ishtirokchi o'zini kuzatish va takomillashtirish orqali o'sishga intiladi.

Bu model Klax pedagogikasining nazariy bazasini mustahkamlaydi va uning amaliyotga tatbiq etilishida metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Klax yondashuvida bola konsepsiyasi Klax tizimida bola passiv bilim oluvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida qaraladi. U o'z ta'lim jarayonini shakllantiruvchi, muammolarni hal etuvchi va atrof-muhit bilan doimiy muloqotda bo'luvchi shaxsdir. Klax pedagogikasida bola:

1. o'zining o'quv yo'nalishini belgilovchi;
2. ijodiy fikrlovchi va yechim topuvchi;
3. ijtimoiy faoliyatda qatnashuvchi;
4. o'z tajribasi asosida bilim egallovchi shaxs sifatida ko'riladi.

Klax yondashuvi bolaga bo'lgan bu ishonch asosida qurilgan bo'lib, uning rivojlanish salohiyatini to'la ochishga xizmat qiladi.

Xulosa: Klax pedagogikasi zamonaviy ta'lim ehtiyojlariga javob beradigan, chuqur nazariy asoslarga tayangan, bolani markazga qo'yuvchi va innovatsiyalarga ochiq yondashuvdir. Uning shakllanishida klassik pedagogik qarashlar bilan birga konstruktivistik, reflektiv va tajribaviy yondashuvlar muhim rol o'ynaydi. Klax fraktali modeli va bola haqidagi konsepsiyasi bu tizimni boshqalardan ajratib turuvchi asosiy omillardandir.

Klax pedagogikasining o'ziga xos jihatlaridan biri shundaki, u bolani o'rgatuvchi emas, balki bola bilan birga o'suvchi va rivojlanuvchi muhitni yaratadi. Bu muhitda pedagogning roli murabbiy va yo'naltiruvchi sifatida belgilanadi. Klax tizimi bolalarning ijtimoiy ongini, o'z-o'zini anglashini va ijodkorlik salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa nafaqat individual rivojlanishga, balki jamiyatning ma'naviy va madaniy taraqqiyotiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Klax pedagogikasi orqali ta'lim jarayoni faqat bilim berish emas, balki to'laqonli shaxs tarbiyasini amalga oshirish vositasiga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gulova M.N. Innovatsion pedagogik texnologiyalar: darslik. DPTmuassasalari uchun qo'llanma / MN Gulova, 4-nashr, qayta ko'rib chiqilgan. – M.: IT akademiyasi, 2013. – 208 b.
2. Selevko G.K. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari: darslik. nafaqa / G.K.Selevko. – M.: Xalq ta'limi, 1998. – 256 b.
3. Klax School – AI Policy (2023). Klax Pedagogy and the Use of AI. (Ichki hujjat), 2023. -p. 56.
4. Fink M. Achtung Eltern! im Kindergarten. Klax Kindergarten tajribasidan hikoyalar to'plami – Verlag an der Ruhr, 2009. -p. 69.
5. Marshall C. Montessori education: a review of the evidence base. // NPJ Science of Learning, 2(1):11, 2017. -128.

